

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:28.10.2021 Accepted/Kabul:03.01.2022

DOI:10.30794/pausbed.1015954

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kılıçarslan, O. (2022). "Gülşen-i Hulefâ Müellifi Nazmîzâde Murtaazâ ve Şiirleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 50, Denizli, ss. 270-279.

GÜLŞEN-İ HULEFÂ MÜELLİFİ NAZMÎZÂDE MURTAZÂ VE ŞİİRLERİ

Orhan KILIÇARSLAN*

Öz

Nazmîzâde Murtaazâ, tarihçi kimliği ön planda olan; ancak edebiyat ile de meşgul olmuş isimlerdendir. Hayatının büyük kısmı Bağdat'ta geçen Nazmîzâde, bu şehir özelinde yazdığı eserler ile tanınmaktadır. İsmi Bağdat şehri ile birlikte anılan müellifin farklı kaynaklardaki biyografisi de Bağdat özelinde yazılmıştır. Kaynaklarda klasik tarzda bir Divan'ının varlığından bahsedilse de bu eserin herhangi bir nüshası henüz ele geçmemiştir. Şairin Gülşen-i Hulefâ adlı Bağdat tarihinde çeşitli vesilelerle yazdığı şiirleri vardır. Biyografik kaynaklarda bir gazeli ve iki rubaisi bulunan şairin bir şiir mecmuasında çoğunluğu gazel nazım şeklinde olan şiirleri tespit edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Nazmîzâde Murtaazâ'nın hayatı ve eserleri üzerine bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda mecmuanın katalog bilgilerinde şiirlerin kendisine ait gösterildiği 19. yüzyıl tekke şairlerinden Murtaazâ Baba (Sükûti) ile Nazmîzâde Murtaazâ arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde Nazmîzâde Murtaazâ'nın tespit edilen şiirleri metin başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Nazmîzâde Murtaazâ, Murtaazâ Baba, Mecmua, Gülşen-i Hulefâ.*

NAZMÎZÂDE MURTAZÂ, THE AUTHOR OF GÜLŞEN-I HULEFÂ AND HIS POEMS

Abstract

Nazmîzâde Murtaazâ, whose identity as a historian is in the foreground, is one of the names who has also been busy with literature. Nazmîzâde, who spent most of his life in Baghdad, is known for his works written specifically for this city. The biography of the author, whose name is mentioned together with the city of Baghdad, was written in different sources specifically for Baghdad. Although the existence of a classical style Divan is mentioned in the sources, no copy of this work has been found yet. The poet has poems called Gülşen-i Hulefâ, which he wrote on various occasions in the history of Baghdad. The poet, who has one ghazel and two rubais in the biographical sources, has been identified in a poetry magazine, mostly in the form of ghazel verse. In the first part of the study, information on the life and works of Nazmîzâde Murtaazâ is given. In the second part, a comparison has been made between Murtaazâ Baba (Sükûti) and Nazmîzâde Murtaazâ, one of the 19th century lodge poets, whose poems are shown as his own in the catalog information of the journal. In the last part of the study, the identified poems of Nazmîzâde Murtaazâ were brought together under the title of text.

Keywords: *Nazmîzâde Murtaazâ, Murtaazâ Baba, Journal, Gülşen-i Hulefâ.*

*Dr. Öğr. Üyesi., Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, DÜZCE.
e-posta: orhank19@hotmail.com (<https://orcid.org/0000-0001-9479-6975>)

GİRİŞ

Tezkirelerdeki biyografik bilgiler içerisinde bir şairin eser/eserlerinin ismi, sayısı, telif/tercüme oluşu; yazılış hikayesi, tarihi vb. ile ilgili bilgiler belli ölçü(t)lerde verilmektedir.¹ Tezkirelerde bir şaire ait gösterilen eserlerden bazılarının mahlas benzerliğinden, bazılarının ise biyografide aktarılan kimi ilişkilerinden hareketle şaire mal edildiği örneklerle karşılaşılmaktadır. Eserlerle ilgili bir diğer durum ise tezkirelerde veya başka biyografik kaynaklarda, şaire aidiyeti kesin olarak bilinen ancak herhangi bir sebeple elde bulunmayan örneklerin varlığıdır. Hakkında biyografik kaynaklarda bilgilere erişebildiğimiz Nazmîzâde Murtazâ şiiirle meşgul olmuş, yazdığı şiiirlerden oluşan “klasik tarzda bir *Dîvân'ı*” meydana getirmiştir. Ne var ki kaynaklarda *Divan'ı* olduğu bilgisi aktarılan şairin bu eseri henüz ele geçmemiştir.

Edebiyat tarihi içinde önemli bir yeri olan şiiir mecmuaları, döneminde veya sonrasında meşhur pek çok şairin şiiirlerinin derlendiği eserler olmalarının yanı sıra farklı sebeplerle şiiirleri derlenemeyen şairlerin şiiirlerinin zayı olmasının önüne geçmede de önemli işlevleri olan eserlerdir. Nazmîzâde Murtazâ'nın bir şiiir mecmuası içinde bulunan şiiirleri, hem müellifin şair kimliğinin tespiti hem de daha sonra yapılacak çalışmalara bir zemin oluşturacak olması bakımından önem arz etmektedir.

1. NAZMÎZÂDE MURTAZÂ VE ESERLERİ

Nazmîzâde Murtazâ, Tezkireci “*Ahdî'nin kızı tarafından torunu Nazmî mahlaslı Bağdatlı şiiir Seyyid Ali Efendi'nin oğludur*” (Özcan, 2006:461). Nazmîzâde olarak anılması bu sebeptedir. Bağdat'ta doğan Nazmîzâde'nin, “*Osmanlı valilerinin maiyetinde çeşitli hizmetlerde bulunduğu ve Bağdat hazinesinde rûznâmçe halifeliliğine kadar yükseldiği bilinmektedir*” (Özcan, 2006: 461). Daha ziyade tarihçi kimliği ile tanınan Nazmîzâde Murtazâ, 1136 [1723-1724] yılında vefat etmiştir.²

Nazmîzâde'nin hayatı hakkında verilen bilgiler sınırlı olmakla birlikte eserleri hakkında farklı kaynaklarda detaylı açıklamalar vardır. Bu kaynaklarda Nazmîzâde'ye ait olarak gösterilen eserler şunlardır; *Gülşen-i Hulefâ*, *Tercüme-i Târîh-i Timur*, *Şerh-i Kasîde-i Ferezdak*, *Zeyl-i Siyer-i Nâbî*, *Tezkire-i Evliyâ-i Bağdâd*, *Tercüme-i Kâbüsnâme*, *Şerhu Lügât-i Târîh-i Vassâf*,³ *Tercüme-i Kitâb-ı Fezâ'î'lî-Hayl*, *Tercüme-i Tuyûr Cârîha ve Zavâri' Sâyide*, *Münşeât-ı Nazmîzâde*, *Hey'et-i Seniyye Tercümesi (Tercüme-i Hey'eti'l-İslâmiyye)*, *Risâle fî Rub'î Düstûri'l-Müceyyeb*. Bu eserler dışında müellifin *Şerhu Tecziyeti'l-Emsâr ve Tecziyeti'l-Âsâr*, *Kenzü'l-İrfân* adlı eserleri de vardır.⁴ Nazmîzâde'nin yukarıda isimleri verilen eserleri dışında bugüne ulaşmış ulaşmadığı bilinmeyen, herhangi bir nüshası da ele geçmeyen bir *Dîvân'ı* olduğunda kaynaklar ittifak halindedir. Nazmîzâde'nin eserleri hakkında tezkireci Sâlim bir kısmının Anadolu'ya ulaştığından bahseder. Bu bilgi, şairin *Dîvân'ı* üzerine bir değerlendirme kapısı aralamaktadır. Bu ifadeden hareketle şairin *Dîvân'ının*, Anadolu'ya ulaşmayan eserleri arasında kalmış olabileceğini söylemek mümkündür. Şairin *Dîvân'ı* üzerine yapılan bu değerlendirmelerin yanı sıra şiiirlerine verilen örnekler de kaynak eserlerde tekrar edilegelmiştir. Tekrar eden bu şiiirler içerisinde şairin “... benim” redifli bir gazeli, iki rubaisi ve bir beyti vardır.⁵

Yukarıda bahsedildiği şekliyle şairin eserlerine ilişkin Sâlim'in “*Müterci[m]-i mezkûrun hod katı çok eseri vardır. Bevn-i ba'îdde olmagla diyâr-ı Rûm'a kimi gelmiş kimi gelmemişdir*” (İnce, 2005:408) şeklinde bahsetmesi ve devamında “*...Rûm'a gelenlerden...*” (İnce, 2005:408) diyerek Anadolu'ya ulaşan eserlerini anması, şairin *Dîvân'ına* ilişkin bir fikir vermektedir. Bu kısımda Nazmîzâde'nin Bağdat tarihi olarak kaleme aldığı *Gülşen-i Hulefâ* adlı eserinden bahsedilmesi ve kaynaklarda geçen tek gazel örneğinin Sâlim tarafından bir bilgi ile aktarılması önem arz etmektedir. Sâlim, *Tezkire*'sinde bu bilgiyi; “*Gülşen-i Hulefâ'sı bir gülistân-ı bî-akrân olmuştur ki ol*

¹ Tezkirelerde şairlerin eserlerine ilişkin geniş bilgi için bkz. Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 308-327.

² Nazmîzâde'nin ölüm tarihine ilişkin farklı görüşler ve geniş bilgi için bkz. Özcan, T. (2006). “Nazmîzâde Murtazâ Efendi”. *TDVİA*. C.32. s. 461; Güngör, R. Ş. (2017). Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ Efendi ve Tezkire-i Evliyâ-i Bağdâd isimli Eseri. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*. Yıl 3. Sayı 7. Güz.

³ Bu eserin Nazmîzâde'nin kardeşi Hüseyin'e ait olduğuna ilişkin Sâlim, *Tezkire*'sinde şu bilgileri verir; “*...birâderleri Hüseyin Efendi Vassâf'ı'l-Hazretin ma'rûf u meşhûr olan te'lîf-i celîlinin lugat-ı müşkilesin Türkî lîsân üzre hall ü beyân ve zebân-ı Türkîde türkiileri surh ile tahrîr edip o lugat-ı Türkiyenin Fârisî ve 'Arabî edâsını cem' edip bir nâzik lugat eylemişdir*” (İnce, 2005:623).

⁴ Nazmîzâde'nin eserlerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Özcan, 2006: 461-463); (Güngör, 2017: 123-126); Kesik, B. (2014). MURTAZÂ, Nazmîzâde Seyyid Murtazâ Efendi (d.?? - ö. 1723-24/1136).

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/murtaza-nazmizade-seyyid-murtaza> (e.t. 25.09.2021).

⁵ Nazmîzâde'nin şiiirlerinden örneklerin geçtiği kaynaklar için bkz. İnce, A. (2005). *Tezkiret'ü'ş-Şu'arâ-Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. s. 623-624; Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyi Efendi Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. s. 557-559. Saraç, M. A. Y. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri*. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). Ankara. s. 1093; Ekinci, R. (2018). *Vekâyi'ü'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. s. 3429-3430; Güzel, B. (2018). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa-Nuhbetü'l-Âsâr Fî-Ferâ'idü'l-Eş'âr*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 364.

nüsha-i celîlede ibtidâ-i Devlet-i 'Abbâsiyye'den bed' eyleyip Bağdâd-ı behişt-âbâdîñ binâsını ve anlardan soñra gelen vülâtı 'Ömer Paşa ve Ahmed Paşa'ya degin biñ yüz târîhine gelince bi'l-cümle beyân etmişdir. Hattâ ol nüshanıñ âhirine karîb olan mahalde Bağdâd-ı behişt-âbâda gelen vüzerâ-yı kiramdan ma'rifetli vezîr-i rûşen-zamîr 'Abdî Paşa bir gazel-i nâzik-edâ ile güftâr-senc bunlar da bu nazîreyi eylediklerini tahrîr etmişler" (İnce, 2005:408) biçiminde vermiştir. Bu cümlelerden söz konusu gazelin Bağdat'a gelen Abdi Paşa'nın bir gazeline nazire olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Şairin bir gazelinin bu bağlamda kaydedilmiş olması, Nazmîzâde'nin şiirle iştigalini doğrularken eserinin akıbetine ilişkin de bir fikir vermektedir.

Kaynaklarda Bağdatlı bir aileye mensup oluşu, hayatının büyük bölümünü burada geçirmesi ve yine bu şehirde vefat etmiş olması dışında hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmayan Nazmîzâde'nin eserleri hakkında ise nispeten daha geniş bilgiler mevcuttur. Bu durum eserlerinin meşhur eserlerin tercümeleri olması, bir şehir özelinde tarihî bilgileri ihtiva etmesi gibi nedenlerle izah edilebilir. Nazmîzâde'nin eserleri arasında zikredilen Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veys*'sine yapmış olduğu zeyl de (*Zeyl-i Siyer-i Nâbî*) önemli eserleri arasındadır. Diğer yandan Nazmîzâde'nin *Dîvân'ı* da çoğunlukla tarihçi kimliği ile tanınan bir şairin edebî hüviyetinin tespiti noktasında önemli bir eserdir.

2. NAZMÎZÂDE MURTAZÂ'NIN ŞİİRLERİ

Nazmîzâde Murtaza'nın şiirlerinin tespit edildiği mecmua, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde 003664-VI numarada kayıtlıdır. Belirtilen numarada Nazmîzâde'nin şiirleri 113a-116b varakları arasında bulunmaktadır. Nesih yazı ile yazılmış mecmuanın katalogda belirtilen aralığında (113a-121b) "*Murtazâ Sükûti'ye, Aşık Gevheri'ye, Levnî'ye ve Şair Zihni'ye ait beyitler mevcuttur*" notu vardır. Katalogda yer alan notlarda şiirlerin ait gösterildiği Murtaza Sükûti, 1825-1896 tarihleri arasında yaşamış 19. yüzyıl tekke şairlerindedir. Notlarda mahlasları geçen diğer şairlerle birlikte düşünüldüğünde mecmuada yer alan bu şiirler de bir tekke şairi olan Murtaza Baba'ya atfedilmiştir.

Mecmuada Murtaza mahlası ile yazılmış gazellerden biri 18. yüzyıl divan şairlerinden Nazmîzâde Murtaza hakkında bilgi veren biyografik kaynaklarda tekrar eden gazelidir. Farklı kaynaklarda şairin şiirlerine örnek olarak verilen '... benim' redifli bu gazel, şairin Abdî Paşa'nın talebi üzerine onun bir gazeline yazdığı naziredir.⁶ Gazelin matla beyti şu şekildedir;

Bülbül-i bâğ-ı hâkîkat hem enînümdür benüm

Şâhid-i cûş-ı dilüm çeşm-i terînümdür benüm

Mecmuada Nazmîzâde Murtaza'nın kendisi hakkında bilgi veren hemen bütün kaynaklarda tekrar edilmiş olan '... benim' redifli gazeli dışında dokuz gazeli daha tespit edilmiştir. Her ne kadar mecmuada bulunan şiirler içerik ve üslup açısından klasik şiirin özelliklerini gösterse de Murtaza Baba'nın elde olan nispeten hacimli *Dîvân'ı* üzerinden de bir karşılaştırma yapılmıştır.⁷ Bu karşılaştırmada görülen önemli bir nokta Murtaza Baba'nın şiirlerinde Sükûti ve Derviş Sükûti mahlaslarını kullanmış olmasıdır. Mecmuada bulunan dokuz gazel ve bir tahmiste Murtaza dışında herhangi başka bir mahlas bulunmamaktadır.⁸ Şiirlerin başlıklarında bulunan "gazel-i Murtaza, tahmîs-i Murtaza" kayıtları da iki şair arasındaki ayrımı destekleyen unsurlardandır.

Biyografik kaynaklarda Nazmîzâde'nin yukarıda anılan '... benim' redifli gazeli dışında iki manzumesi daha vardır. Bu iki manzume, Safâyî'nin *Tezkire*'si yanında Kemiksiz-zâde Safvet'in yazımında *Tezkire-i Safâyî*'yi model aldığı ve bu tezkirenin özeti mahiyetinde olan (Güzel, 2018:4) *Nuhbetül-Âsâr min-Ferâ'idil-Eş'âr* adlı tezkiresinde de kayıtlıdır. Şairin *Osmanlı Müellifleri*'nde yukarıda anılan gazelinin dört beyti yanında bir de müfredi kayıtlıdır.

Çalışmada, Nazmîzâde Murtaza'nın mecmuada tespit edilen 10 gazeli ve 1 tahmisinin metni verilmiştir. Nazmîzâde'nin "*Bağdat'ın kuruluşundan başlayarak 1130/1717 tarihine kadar geçen olaylardan, Endülüs'e ait kısım hariç, bilhassa Osmanlılar'ın fetihlerinden sonra Bağdat ve Irak tarihinden*" (Karataş 2014:XXXVII) bahsettiği eseri *Gülşen-i Hulefâ* adlı eserinde de müellifin çeşitli vesilelerle yazdığı şiirleri bulunmaktadır.⁹ Şairin bu şiirlerinin eserin işlevi ile uyumlu şekilde çoğunlukla tarihlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Nazmîzâde, *Gülşen-i Hulefâ*'da "... yeri geldiği zaman bazen söze güzellik katmak, bazen olaylara tarih düşürmek bazen de sözü

⁶ Nazmîzâde Murtaza'nın tanzir ettiği gazel için bkz. Karataş, M. (2014). *Nazmîzâde Murteza Gülşen-i Hulefâ Bağdat Tarihi 762-1717*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. s. 310.

⁷ Murtaza Baba'nın *Dîvân'ı* için bkz. Özcan, N. (2001). *Sükuti hayatı, sanatı ve divanı*. Gazi Üniversitesi S.B.E. (Yayımlanmamış YL Tezi). Ankara; Karayığıt, A. B. (2019). *Divan-ı sükuti (Metin-inceleme-dizin)*. Gazi Üniversitesi S.B.E. (Yayımlanmamış YL Tezi). Ankara.

⁸ Sâlim ve Safâyî *Tezkire*'lerinde, şairin mahlası konusunda benzer ifadeler kullanmışlardır; "*Nâmî kendüye mahlaş olmuşdur*" (Çapan, 2005:557), "*Bağdâd-ı behişt-âbâd üdebâsından ve ol havâlniñ fuzalâ-yı şu'arâsından Nazmî-zâdelikle şehir olan Murtaza Efendi'dir ki ziy-i küttâbdan olup nâm-ı şeriflerin mahlaş ittiğâz eylemişlerdir*". (İnce, 2005:623).

⁹ Nazmîzâde Murtaza'nın *Gülşen-i Hulefâ*'da yer alan şiirleri için bkz. (Karataş, 2014:309-311; 324; 333-334; 377; 401-402; 419-423).

uzatmamak için ya önceden konu ile ilgili söylenmiş şiiri zikreder ya da kendisi konu ile ilgili şiir yazıp kullanır” (Karataş 2014: XLVII).

Tespit edilen gazellerin çoğunluğu müreddeftir. Şairin kullandığı redifler arasında “*añlar beni, tursun mı, olmaz mı, bu bû, eyle, benüm, idelüm*” gibi kelime ve kelime grupları vardır. Şiirlerde kullanılan vezinlerin Türk edebiyatında daha çok tercih edilen bahirler ve bu bahirlere ait kalıplardan olduğu görülmektedir. Remel bahrinin “*fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün*” kalıbı dört şiirle en çok tercih edilen kalıp olmuş, yine remel bahrinden “*fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün*” ve hezec bahrinden “*mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün*” kalıpları ise üçer şiirle bu kalıbı takip etmiştir. Nazmîzâde’nin hem mecmuada tespit edilen hem de *Gülşen-i Hulefâ* adlı tarihinde bulunan şiirlerinden hareketle onun, bir divan vücuda getirecek seviyede bir yetkinliğine sahip olduğu söylenebilir.

3. METİN

[113a]

1.

Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

Ol dil-rübâda çeşm-i nigeş dil-firîbdür

Ey dil şağın ki tîr-i kemânı muşîbdür

Bir dil ki bend-i zülf-i sih[i]r-kârı olmadı

Hayf ol fakîre tâ ebedî bî-naşîbdür

Olmış esîr-i hâk-i derüñ bî-nevâ gönül

Luţf it kapuñda pâdişehüm bir garîbdür

Bezm-i vişâl-i hâşuñna mahrem olanlara

Lâ-şek nigâh u çeşm-i tekellüm rakîbdür

Tîğ-i müjeñ hayâli şifâ-bağş-ı derd-i dil

Âb-ı hayâtı merhem ider bir tabîbdür

Çekdüñ cefâ-yı tîre-şeb-i hecr-i dilberi

Müjde dilâ ki şubh-ı vişâli karîbdür

Kalmaz ayağda merd-i hüner-pîşe *Murtażâ*

Gerçi cihânda ehl-i ma’ârif garîbdür

2.

Tahmîs-i Murtażâ

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Dün gice çün gördüm ey mâh ruğı ruhsârûñı

Şubha dek encüm şayup yâd eyledüm dîdârûñı

Tâ-be-key nâlân idersin ‘andelîb-i zârûñı

Gül yüzüñden dûr eyle zülf-i ‘anber-bâruñı
Tâ görem bir kez dañi ruhsâr-ı mihr-envâruñı

[113b]

Fitneler çâh-ı zenañdânuñda gûyâ sihr ider
Çeşm-i mestüñ zümre-i ‘uşşâka peymâne şunar
Âb u tâb-ı hüsn ile gül-berg-i rûyın tâze ter
Dâhil-i her meclis olma sevdigüm eyle hâzer
Açmasun kimse kemer-bend-i muraşsa‘-kâruñı

Serv-ğaddüñ her kaçan kim cilve-i reftâr ider
Müzd-i pâ nağd-i sirişkin bu dil-i hûn-bâr ider
Dide-i giryânuma dünyâyı teng [ü] târ ider
Dûd-ı âhum yeryüzin bir demde sünbül-bâr ider
Rûzgâr itse perîşân zülf-i zerrîn-târuñı

Câm-ı la‘lüñ hâste-dil ‘uşşâka Dârâ-yı ğarîb
Var mı senden özge derd-i ‘aşka cânâ bir tabîb
Şimdi sensin şâhib-i i‘câz-ı hüsn-i dil-firîb
Gülsitân-ı âsitânuñda hezârân ‘andelib
Vird iderler her seher medh-i bedî‘-âşârûñı

[114a]

Her ne itdiyse baña ol çeşm-i fettân eyledi
Gâh luţfin zâhir eyler gâh pinhân [eyledi]¹⁰
Nâlemi geh gûşına mengûş-ı iz‘ân eyledi
Murtazâ çün sözlerin te‘şîr-i cânân eyledi
Yâdgâr itsün cihân şimdi girü eş‘ârûñı

3.

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Nâlemi gûş eyleyen bilmez de mest añlar beni
Hâlümi ancak bilür mest-i elest añlar beni

Olmayan âmâc-ı tîr-i ğam ne bilsün hâlümi
Nâvek-i müjgân-ı yâr u zağm-ı şaşat añlar beni

Bâde-i gül-fâm içüp keyfin ne mümkün şal[ma]mak
Rûy-ı zerdinden bilür a‘lâ [vü] pest añlar beni

¹⁰ Metinde biçiminde.

Bî-sütûn-ı miñnet içre almışam Ferhâd-ı ‘aşk
Nağş-ı řîrñüm gören şûret-perest añlar beni

Genc-i bâb-ı nağd-i ‘ařkam *Murtażâ* ben dehrde
Bilmeyen adr-i metâ‘um teng-dest añlar beni

[114b]

4.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Dil-i mestânum ey sâi yeter maħmûr ursun mı
Daı şem‘-i emel fânûs-ı dilden dûr ursun mı

Niâb-ı zülfi taħrîk eyle bir gün göster ey meh-rû
Yeter tâ rûz-ı âir bu şeb-i deycûr ursun mı

Metâ‘-ı ‘alı ber-ı ‘aşı yek-câ eylemek olmaz
řikeste pâre-i elmâs ile nâsûr ursun mı

Mey-i la‘l-i temennâsıyla ol rûsvâ olur âir
Sebû-yı pür-şikâf içre mey-i pür-zû[r] ursun mı

řikâyet resmin icrâ eyleme dîrsin baña ammâ
Hemîře *Murtażâ* erbâb-ı dil rencûr ursun mı

5.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Gel ey âhû-yı vahşî olmasañ bîgâne olmaz mı
N’ola ünsiyet itseñ bir zamân insâna olmaz mı

adeħ ber-kef çemen ser-sebz ü dilber dâil-i meclis
Bu demde dil mürîd-i bâde vü peymâne olmaz mı

Gül ü mül zâr-ı bûlbûl nâz-ı sâi ĥod yaħûd řoħbet
Ĥaîat reřk-i bezm-i Ĥüsrev [ü] Ĥââna olmaz mı

Delîl-i ‘aşk ile a‘-ı reh[i] müřkil olur ey dil
Bu vâdîde yapıřsañ dâmen-i pîrâna olmaz mı

N’ola itseñ tetebbu‘ *Murtażâ* eř‘âr-ı Dil-yâba (?)
Yazup sûz-ı dili ‘arz eyleseñ cânâna olmaz mı

6.

[115a]

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bülbül-âsâ dil degül hâlî gam-ı feryâddan
Neylesün kâm almadı ol gönçe-i bî-dâddan

Dâd iderler şehriyâra zulm olunca 'âleme
Dâd ider diller saña ol gamze-i cellâddan

Zülf-i Leylâ vü leb-i Şîrîn[e] oldum mübtelâ
Bu meşel midür baña Mecnûn ile Ferhâddan

Gerçi Mecnûn vâdî-i 'aşk içredür üstâd degül
Kâbil-i şâkirdüm üstâdum velî üstâddan

Murtazâ n'ola olursa kâmyâb-ı feyz-i dil
Evliyâ-yı hâk-i Bağdâd-ı behişt-âbâddan

7.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Nesme-i rûhum_mıdur revh-i Yemânî bu bû
Eyledi tâze vü ter bâğ-ı cihânı bu bû

Güyyiâ gâliye-sâ oldı hâ u hâlîne yâr
'Âşık-ı pîre sere virdi civânı bu bû

[115b]

Nükhet-i zülfi ile doldı meşâm-ı 'âleme
Nev-bahâr itse n'ola faşl-ı hazânı bu bû

Oldı meşşâta-i dil lahlahâ-sâ-yı güftâr
Eyledi mest dil-i murğ-ı zebânı bu bû

Murtazâ kâkül-i şeb-bû ile it za'fa devâ
Haste-i hıcre virür tâb [u] tûvânı bu bû

8.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Hâğ-ı nev virdi ruğ-ı yâra füsûnı tâze
Oldı mecmû'a-i hüsüne 'aceb şîrâze

Olalı mest-i lebi ol büt-i gûyânuñ dil
Ta'n ider mey-kede hüsnine mey-i Şîrâza

Şem'-i ruhsârına pervâne-i per-sûhtesi
Çün hümâ bâl-i zerin ile gelür pervâza

Rişte-i 'aşk 'aceb râbîţadur 'âlemde
Tavk-ı kumrîden olur dâm o serv-i nâza

Murtazâ gibi niçe bülbülü kılduñ nâlân
Geydi ol gönçe-i [üş]küfte yeşiller tâze

[116a]

9.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Hırâm it sâkiyâ peymâne bî-mihr imtiyâz eyle
Tarab-efzâ ol ey muṭrib nevâ-yı dil-nüvâz eyle

Kadeh ber-kef çemen ser-sebz [ü] dilber dâhil-i meclis
Tekellüf ber-ṭaraf ey dil bu dem şâhâne nâz eyle

Nigâh-ı süst ü şemşîr-i kazâ te'sîr-i gamzeñle
Harâb-âbâd-ı hicri pâdişâhum terk-i nâz eyle

Dilâ sevdâ-yı 'aşkı niçe bir dâğ-ı derûn itmek
Şeb-i hicrânda âhuñ şu'le-i ferkad-firâz eyle

'Irâkî nağme çün geldi muḥâlif ṭab'-ı dildâra
Ṭarîkuñ *Murtazâ* imdi hüseynîden hicâz eyle

10.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Bülbül-i bâğ-ı ḥaḳîkat hem enînümdür benüm
Şâhid-i cûş-ı dilüm çeşm-i terînümdür benüm

Nâ-ümîd-i mâsivâ ümmîd-vâr-ı Ḥaḳḳ olan
Keşret içre ḥâṭır-ı vahdet-güzînümdür benüm

Luţf-ı Hakkâ eyledüm ilkâ-yı dest-i i'tişâm
*Hasbiyallâhu kefâ*¹¹ naqş-ı nigînümdür benüm

Yoğdur a'mâle ümîdüm dergeh-i Hakkâ hemân
Rişte-i 'acüzüm benüm hablü'l-metnümdür benüm

'Urvetü'l-vüşşâ¹²-yı ihlâşa temessük *Murtazâ*
Bî-tekellüf hâşıl-ı kedd-i yemînümdür benüm

[116b]

11.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
Sâkiyâ bezme gelüp mey gibi gel cûş idelüm
Bârî bir dem ğam-ı dünyâyı ferâmûş idelüm

Ṭûṭî-i ṭab'ı nevâ-perver-i 'uşşâk idelüm
Tâze bir beste ile bülbülü hâmûş idelüm

Mevc-pûş-ı yem-i keyfiyyet olup hemçü şadef
Şâyed ol lü'lü-i lâlâyı der-âğûş idelüm

Râygân itmek için bâde-i mey-hâreler[i]
Pîr-i mey-hâneyi bir âl ile serhoş idelüm

Murtazâ çün sözüñ ol serkeşe te'sîr itdi
Gevher-i nazmuñı pîrâye-i mengûş idelüm

SONUÇ

Çalışmada bir şiir mecmuasının katalog kayıtlarına göre 19. yüzyıl tekke şairlerinden Murtazâ Baba'ya (Sükûtî) atfedilen şiirlerin araştırma neticesinde zikredilen şaire ait olmadığı ortaya konulmuştur. Mecmuada Murtazâ mahlası ile kayıtlı bu şiirlerin, 18. yüzyıl divan şairlerinden Nazmîzâde Murtazâ'nın çoğunlukla gazel nazım şekli ile yazdığı şiirleri olduğu görülmektedir. İsimlerinde ortaklık bulunan bu iki şair arasındaki farklardan en önemlisi Murtazâ Baba'nın şiirlerini Sükûtî/Derviş Sükûtî mahlaslarıyla yazmasıdır. Buna karşın Nazmîzâde Murtazâ'nın ismi olan Murtazâ'yı mahlas olarak kullandığı kendisi hakkında bilgi veren tezkirelerde kayıtlıdır. Bu karışıklık, isim ortaklığından olduğu kadar mecmuanın bu kısmında şiirleri bulunan diğer şairlerin tekke edebiyatında şiirler yazan şairler olmasıyla da izah edilebilir. Murtazâ mahlasının kullanıldığı bu şiirlerin matla beyitlerinden önce "gazel-i Murtazâ, tahmîs-i Murtazâ" gibi başlıkların yer alması da şiirlerin Murtazâ Baba'nın şiirleri olamayacağını gösteren bir diğer husustur. Mecmuada yer alan diğer tekke sahası şairlerinin delaletiyle tespit edilen şiirler Sükûtî Baba'nın *Dîvân'ı* ile de karşılaştırılmış, şiirler arasında herhangi bir ortaklık tespit edilememiştir.

Mecmuada Murtazâ mahlası ile yazılan gazellerden biri, 18. yüzyılın önemli müverrihlerinden Nazmîzâde Murtazâ'nın biyografik bilgilerinin verildiği hemen bütün kaynaklarda tekrar eden gazelidir. Bu tespit ile şiirlerin Nazmîzâde'ye ait olduğu yönünde herhangi bir belirsizlik kalmamıştır. Şairin biyografisi ve eserlerine bakıldığında

¹¹ (Benim için) Allah ile (bir vakit vardır).

¹² "Her kim kendini iyiliğe adanmış olarak özünü Allah'a teslim ederse sağlam kulpa yapışmış demektir. İşlerin sonu Allah'a varır". Kur'an-ı Kerim 31/22.

tarihçi kimliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Nazmîzâde Murtazâ'nın Bağdat şehri ile olan münasebeti, *Dîvân'ının* akıbetine ilişkin de bir fikir vermektedir. Şairin kaynaklarda varlığından bahsedilen *Dîvân'ının* henüz bir nüshasına ulaşılamamıştır. Mecmuada tespit edilen şiirler, şairin şiir anlayışına ilişkin bir fikir edinilebilmesine imkân sağlayacaktır. Bu çalışma, şairin tekrar eden bir gazelinin tespit edilen yeni manzumelere kaynaklık etmesine benzer şekilde sonraki çalışmalara ve tespitlere katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ekinci, R. (2018). *Vekâyî'ü'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Güngör, R. Ş. (2017). Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ Efendi ve Tezkire-i Evliyâ-i Bağdâd İsimli Eseri, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, (7), 121-139.
- Güzel, B. (2018). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa-Nuhbetü'l-Âsâr Fî-Ferâ'idü'l-Eş'âr*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnce, A. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ-Sâlim Efendi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karataş, M. (2014). *Nazmi-zâde Murteza Gülşen-i Hulefâ Bağdat Tarihi 762-1717*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karayığit, A. B. (2019). *Divan-ı sükuti (Metin-inceleme-dizin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kesik, B. (2014). *Murtazâ, Nazmî-zâde Seyyid Murtazâ Efendi (d.?? - ö. 1723-24/1136)*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/murtaza-nazmizade-seyyid-murtaza> (e.t. 25.09.2021).
- Kur'ân-ı Kerîm. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/lokman-suresi-31/ayet-20/kuran-yolu-meali-5> (e.t. 20.12.2021).
- Mecmua-i Eş'ar. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. Demirbaş No: 003664-VI.
- Özcan, N. (2001). *Sükuti hayatı, sanatı ve divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Özcan, T. (2006). Nazmîzâde Murtazâ Efendi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.32, ss. 461) TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- Saraç, M. A. Y. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri*, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara.
- Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).